

ŽENY V NÁBOŽENSTVÍCH SVĚTA

I. ÚVOD

I když účast žen na náboženském životě bývá obecně větší než účast mužů, ženský hlas je v dějinách náboženství slyšet poměrně slabě. V době vzniku všech velkých světových náboženství a ještě i dlouho potom totiž naprosto převládala patriarchální společenská struktura, dávající ženám jen omezené možnosti uplatnění. Tento pohled je typický zejména pro přístupy moderního feminismu a gender studies. Na druhé straně je však možné poukázat na to, že hluboce náboženské křesťance, muslimce či buddhistce nejde o gender, ale především o to, aby žila evangelium, aby žila Korán, aby kráčela Buddhovou osmidílnou cestou atd.

V náboženském vidění světa může být platnost „genderové rovnoprávnosti“ jen relativní. Nelze také například říci, že by uplatnění žen jako náboženských činitelů bylo „rovnoprávnější“ ve vyspělých náboženstvích než v náboženstvích „primitivních“. Zatímco v archaických kultech se běžně setkáváme s věstkyněmi, šamankami atd., ve velkých náboženských tradicích dnešního světa, o nichž bude řeč v dalším textu, vesměs nalézáme daleko větší asymetrii mužských a ženských rolí. „V antickém světě měla všechna náboženství také své kněžky. Všechna, kromě jediného - židovského.“¹

II. HINDUISMUS

„Hinduismus“ je umělým označením, kterého v dějinách poprvé použili muslimové k označení konglomerátu indických náboženských tradic. Lze jej však definovat i jako „nábožensko-sociální systém“,² v jehož rámci je obtížné oddělit od sebe náboženské normy a nejruznější dobově a místně podmíněné společenské zvyklosti, které byly teprve dodatečně „zhinduizovány“.

Nejstarší prameny indického náboženství, védy, hovoří jinou řečí než pozdější společensko-náboženské zvyklosti. Rgvéda například mluví o vládnutí ženy v manželově domě. „V raném, védském období hinduismu, před asi dvěma a půl až třemi tisíciletími, se ženy těšily vyššími postavení než v pozdějších staletích. Ženy směly stejně jako muži nosit svatou šňůru, odznak vyšších kast, učit se posvátnou řeč sanskrt a podílet se na védských

---

¹ RATZINGER, Joseph. *O víře dnes : rozhovor s Vittorioem Messorim*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1998, s. 70.

obřadech.³ V pozdějším období nicméně ženy všechny tyto možnosti ztratily a jediným ženským ideálem zůstal ideál dobré manželky a matky (nejlépe synů). Uzavření žen do kruhu rodiny je ovšem nezbavilo náboženského významu, neboť hinduistické obřady se odehrávají více v rodině než v chrámech a role žen v denních rodinných rituálech je nezpochybnitelná.

Manuův zákoník, sepsaný kolem přelomu našeho letopočtu, obsahuje mj. tento pozoruhodný výrok: „Kde jsou ženy ctěny, tam se radují bohové; kde naopak ctěny nejsou, tam jsou obřady bezcenné.“ O ženě se v něm ale říká například i toto: „Otec ji ochraňuje v době jejího panenství, manžel ji ochraňuje v mládí, syn ji ochraňuje ve stáří, žena není nikdy schopna být nezávislá.“⁴

Manuův zákoník také stanovuje jako posvátnou povinnost provdání dcery, a to ještě před pubertou (!). „Manuův zákoník počítal s tím, že se některá ovdovělá žena znovu provdá, avšak tato problematika by se v něm dala shrnout jednou větou: vdova se může znovu vdát, ale bude líp, když se nevdá. Se vzrůstajícím vlivem bráhmanů se postoj k vdově zhoršoval, byla tu zřejmá snaha zabránit jí ve sňatku stůj co stůj, což mělo i důvody ekonomické. Nejen že bylo vdově znemožněno znovu se provdat, ale stala se tím nejubožejším tvorem hinduistické společnosti. Pohrdání vdovou pramení z karmanového zákona. Dharmu přikazuje ženě být vdaná. Ztratí-li manžela a přestane tedy být vdanou ženou, přivodila si toto porušení dharmy zajisté svými špatnými skutky... Ježto jí to v tomto životě samozřejmě nelze dokázat, stalo se tak jistě v minulém životě. A tak došlo i k sebeupalování vdov. Neměl to být trest, ale očištění nešťastnice... Takto zemřelá vdova, satí (ctnostná) měla z bědného vdovského postavení přijít rovnou do ráje a ještě očistit manželovu rodinu od všech rituálních poskrvn. Obyčej byl zakázán britskou koloniální správou r. 1829 z iniciativy reformní společnosti Bráhmamádž.“⁵

K neblahým stránkám postavení indických žen, proti nimž v moderní době s odvoláním na původní prameny hinduismu bojovali reformátoři, patří vedle bědného osudu vdov a dětských sňatků i důraz na roli ženy coby matky synů, spojený s možností muže vzít si místo neplodné ženy jinou i s trendem k potratům či vraždám novorozených holčiček, který se vyskytuje dokonce v dnešní Indii.

---

² KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka (ed.). *Základy asijských náboženství*. 1. díl. Praha : Karolinum, 2004, s. 111.

³ GÖSSMANN, Elisabeth (ed.). *Wörterbuch der Feministischen Theologie*. Gütersloh : Mohn, 1991, s. 111 (překlad vlastní).

⁴ Citováno podle MARKOVÁ, Dagmar. Women in Hindu and Muslim Communities. In: KREJČÍ, Jaroslav (ed.). *Islam in Contact With Rival Civilizations : Four Views of the Challenge and Response*. Praha : Filosofia, s. 66 (překlad vlastní).

⁵ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 137.

Tyto jevy samozřejmě nelze jednoduše připisovat hinduismu. Něco jiného je ale například představa, že v období menstruace jsou ženy nečisté a nemohou proto mužům připravovat jídlo. I v českých restauracích hnutí Haré Kršna je menstrující ženám zakázán vstup do kuchyně, protože „mohou svou pouhou přítomností připravované jídlo znečistit“.⁶

Tradiční indická společnost je výrazně patriarchální. Manžela dívky vybírají rodiče (z blízké kasty přes dohazovače). Od malička je vychovávána k tomu, aby svého budoucího muže milovala. Pro rozvody není ve „slušné společnosti“ místo. Žena má trávit celý svůj život v rodině a ven vycházet jen za nutnou prací. Vdaná žena by neměla mluvit s cizími muži. Když rodinu navštíví host, neměl by ji vůbec vidět.

Na druhou stranu má ovšem muž povinnost o svoji ženu pečovat. „Muž je hlavou rodiny - a ten, který ubližuje své ženě, není vážen. Indická společnost je přísně hierarchická, ale platí zde princip neubližování tomu, kdo stojí v hierarchii níže. Ten, kdo je výše, má ochraňovat toho, který je ‚dole‘, což platí také o ženách.“⁷

I v hinduismu existuje vnímání erotické lásky mezi mužem a ženou jako obrazu lásky mezi Bohem a lidskou duší, známé i z mnoha jiných světových náboženství. Tímto způsobem lze chápat například milostné hry Kršny s pastýřkami ve Vrndávanu. Čaitanja, představitel bengálského višnuismu 16. století, na který navazuje i hnutí Haré Kršna, „každému doporučuje, aby si vybral jednu postavu z legendy o Kršnovi a vyzkoušel na sobě samém zvláštní formy lásky, kterými tato postava miluje Kršnu“⁸ (= Boha).

Fundamentální součástí hinduismu je ženský aspekt božství. „Už Krišna říká v Bhagavadgítě: ‚Jsem otcem a matkou vesmíru‘, a indická ikonografie zná i androgynní obraz Boha.“⁹

„Milosrdná forma bohyně Matky je všem hinduistům velmi drahá. Je mnoho různých ženských božstev. Sarasvatí, manželka Brahmy, představuje sílu a moudrost, jichž je nejlépe použít k nalezení Boha... Manželka Višnu, Lakšmí, je bohyně hojnosti a štěstí. Říká se o ní, že doprovázela Višnu v jeho avatárech - vtěleních (např. jako Síta, když se vtělil v Rámu).“¹⁰

Síta, hrdinka eposu Rámájana, může být označena za hinduistický archetyp ženské hrdinky. Jako vzor sebezapíravého odevzdání a tichého utrpení je někdy srovnávána s Pannou Marií v křesťanství. Většinou bývá interpretována jako ztělesnění patriarchálního ideálu čisté,

---

⁶ LUŽNÝ, Dušan. Haré Kršna, Haré Ráma. *National Geographic Česko*. Duben 2006, s. 15.

⁷ GROSSKOPFOVÁ, Iva Tereza. Svázaná tradicí, nebo posílená vírou? *Katolický týdeník*. 2004, roč. 15, č. 50, s. 7.

⁸ ELIADE, Mircea; CULIANU, Ioan P. *Slovník náboženství*. Praha : Český spisovatel, 1993, s. 87.

⁹ GÖSSMANN, *Wörterbuch der Feministischen Theologie*, s. 113 (překlad vlastní).

¹⁰ McLOUGHLIN, Seán a kol. *Světová náboženství v kostce*. Čestlice : Rebo Productions, 2005, s. 25.

věrné a oddané manželky, Gándhí jí však využil naopak emancipačně, když k statečnému chování Sítý přirovnal chování indických žen, které se zapojovaly do národně osvobozenického zápasu.

III. BUDDHISMUS

„Roli žen v Buddhově životě nebývá připisováno tak významné místo jako např. ženám v životě Ježíšově.“¹¹ Jeho matka Mája zemřela sedm dní po jeho narození. (Texty vysvětlují, že lůno, v němž spočíval budoucí Buddha, nesmělo být více poskvrněno pohlavním stykem. Jedinou alternativou byla, zdá se, Májina smrt.¹²) „Ani manželka Jašódhara se nejeví jako výraznější postava, Buddha ji na cestě za probuzením opustil beze slova rozloučení, později vstoupila podobně jako syn Ráhula do sanghy. Nejvýznamnější ženskou postavou z Buddhova okolí je vedle různých laických stoupenkyň nesporně jeho teta a nevlastní matka Mahápadžápatí, na jejíž naléhání Buddha souhlasil, aby vznikly i ženské mnišské obce.“¹³

I když mnozí buddhisté prohlašují Buddhu za jakéhosi praotce feminismu a ženské emancipace,¹⁴ příběh o přijetí žen do mnišské obce (sanghy) lze takto interpretovat jen s obtížemi. Ženy vedené Mahápadžápatí, žádající Buddhu o přijetí do sanghy, byly manželky mužů, kteří se stali mnichy (k čemuž podle Buddhova učení nepotřebovali od svých žen souhlas). Buddha jejich žádost nejprve odmítl (snad mj. z obav, že by soužití mezi mnichy a mniškami působilo problémy). Svůj postoj změnil teprve na naléhání svého nejmilejšího žáka Ánandy, který mu připomněl, že v promluvách přisoudil možnost dosáhnout osvícení všem lidem, tedy i ženám. Současně „vydal několik odstrašujících nařízení. Podle nich byla i ta nejstarší mniška podřízena mladému novicovi, oproti dvě stě dvaceti sedmi pravidlům pro mnichy existovalo tři sta jedenáct nařízení pro ženy-buddhistky“¹⁵ atd. Dokonce údajně pronesl rozmrzelé proroctví, že „přijetím žen do řádu se podstatně zkrátí doba, kdy jeho učení zůstane ve světě, než se zcela vytratí. Kdyby byl nesouhlasil s přijetím žen, bylo by jeho učení trvalo tisíc let. Takto zde zůstane jen pět set let.“¹⁶

Ambivalentnost tohoto příběhu zřejmě souvisí s napětím mezi duchovní revolucí, kterou buddhismus do soudobé Indie přinesl, a nemožností totální změny společenských

¹¹ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 206.

¹² Viz LOPEZ, Donald S. Jr. *Příběh buddhismu : Průvodce dějinami buddhismu a jeho učení*. Brno : Barrister & Principal, 2003, s. 131.

¹³ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 206.

¹⁴ Viz např. SRI DHAMMANANDA, K. Postavení ženy v buddhismu. In: *Buddhismus III : Antologie theravádového buddhismu*. Bratislava : Cad Press, 1993, s. 90-106.

¹⁵ HUF, Hans-Christian (ed.). *Nebe, peklo a nirvána : Velcí vykupitelé: Buddha, Ježíš a Muhammad*. Praha : Knižní klub, 2000, s. 74.

struktur. „Z hlediska společenské etiky od počátku nastupuje přísná androcentrická kontrola. Alan Sponberg ve své studii o vztahu raného buddhismu k ženě navrhuje interpretaci, že jedním z důvodů tohoto opatření mohla být i obava, aby přílišná nezávislost žen nevzbudila v okolní nebuddhistické společnosti odpor a strach z vyvázání žen z tradičních pout rodinné hierarchie. Kromě toho bylo třeba se vyhnout možným podezřením, že pobývání mnichů a mnišek ve společných útulcích snad má jinou motivaci než duchovní. Sponberg charakterizuje onu situaci jako ‚nesnadný kompromis‘, který přese všechno vytvořil na svou dobu bezprecedentní společenství kvazi-autonomních žen. Přes institucionální omezení mužské kontroly tak mohly tyto ženy ve srovnání s jinými vést poměrně nezávislý, tvořivý duchovní život, ba stát se autorkami duchovních textů.“¹⁷

Relativizace rozdílů mezi muži a ženami je založena hluboko v buddhistickém učení, protože buddhismus popírá existenci ‚já‘ a zpochybňuje status všech kategorií včetně pohlavních. „Na nejvyšším stupni duchovní cesty je dichotomie mužského a ženského překonána.“¹⁸

V dějinách buddhismu se však až příliš projevila vůdčí role mnichů-mužů. Stále znovu se v nich objevuje vnímání žen jako hrozby pro ctnost, čistotu a celibátní život mnichů. „Bez ohledu na to, jaký přístup měl k ženám samotný Buddha, jsou buddhistické texty plné negativních zobrazení žen... Ženy se představují jako zdroj nebezpečí a znečištění a do velkých podrobností se rozebírá špína ženského těla. Text zvaný *Sútra o menstruaci* nabízel ženám návod, jak se spasit ze zvláštního pekla, v němž byly spoutány řetězy v krvavém jezeře. K takovému osudu byly odsouzeny, protože při porodu jejich krev znečistila zemi. Dalším důvodem bylo to, že když v řece praly oděvy poskvřněné krví, níže po proudu si ze znečištěné vody vařili mniši čaj. Buddha v sútře radí, jak se vyhnout zrození v tomto pekle.“¹⁹

I když v prvotním buddhismu byla možnost dospět k osvícení přiznána stejně tak ženám jako mužům, v dalším vývoji tato teze spíše ustupovala do pozadí nebo byla přímo popírána. V mladší větvi buddhismu, mahájáně, vzniklé v 1. století před Kristem, už Buddha nebyl jen učitelem a průvodcem na cestě k osvícení jako v původním buddhismu (théravádě), ale došlo k procesu jeho zbožštění, který byl spojen i s představou, že každý, kdo má dosáhnout buddhovství, musí být tak jako on mužského pohlaví.²⁰ V théravádě je zase za

---

¹⁶ LOPEZ, *Příběh buddhismu*, s. 132.

¹⁷ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 207.

¹⁸ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 208.

¹⁹ LOPEZ, *Příběh buddhismu*, s. 134.

²⁰ Viz GÖSSMANN, *Wörterbuch der Feministischen Theologie*, s. 116.

schopného osvícení považován pouze příslušník mnišské obce a z té byly ženy v průběhu historického vývoje vytlačeny.

Jak poněkud alibisticky uvádí dnešní théravadový buddhista, přípuštění žen do Buddhovy sanghy „velmi předbíhalo myšlení té doby,“ takže „lidé se tomu nedokázali přizpůsobit, a kladli odpor. Období bhikkhuní - sanghy bylo proto velmi krátké, protože lidé nedokázali tuto situaci zvládnout. Bráhmani, kteří cítili, že jejich privilegia v kastovním systému jsou ohrožená, byli další příčinou úpadku řádu. Rozpoutali nepřátelskou propagandu proti tomuto ‚novému‘ přístupu k náboženské svobodě žen. Na Srí Lance působil řád mnišek do r. 1017 po Kr., za vlády krále Mahindu. Potom zmizel a nebyl obnoven. Řád mnišek však uvedly sinhálské mnišky do Číny, kde dodnes existuje, stejně jako v Japonsku. V mahájánové tradici však mnišky zauímají podřadné postavení, nesrovnatelné s postavením mnichů.“²¹

V některých směrech mahájány a zenbuddhismu je však postavení žen bezproblémové. Jako příklad lze uvést skutečnost, že opatem korejské školy Kwan Um v České republice je Věra Hrušová.

IV. JUDAISMUS

Bůh hebrejské Bible je transcendentní, tj. přesahující veškeré lidské kategorie včetně kategorií genderu či pohlaví. Je „ten úplně *Jiný*“, „není muž ani žena, ale jedině Bůh“, avšak „muž i žena jsou jeho obrazem“.²²

„Kromě explicitně maskulinního atributu otcovství (nikoli mateřství) reprezentují i další charakteristiky Boha z archetypálního hlediska převážně (nikoli však výhradně) tradiční maskulinitu - trestající spravedlnost, řád, přísnost, hněvivost. Bůh je však i soucitný a milostivý (archetypální charakteristiky femininity), jeho milost není vždy důsledně podmíněna nápravou člověka, může lidské činy i předcházet.“²³

V příměrech o Bohu používá biblická řeč i ženských atributů - například Boží milosrdenství je ve starozákonní hebrejštině vyjádřeno slovem „rachamin“ (= mateřské lůno). Ženského rodu je v hebrejštině Moudrost (chokmah), ale také Duch (ruah). Bůh je sice označován jako Otec a ne jako Matka, ale pro Boží vztah k Izraeli či k lidem obecně je v Bibli nejednou používán obraz lásky matky k jejímu dítěti (viz např. Izajáš 66:12-13 či Ozeáš 11:1-4). Nepoužívání slova „matka“ zřejmě souvisí s obavou z kultů uctívajících ženská

²¹ SRI DHAMMANANDA, K postavení ženy v buddhismu, s. 102-103.

²² RATZINGER, Joseph. *Bůh a svět : rozhovory o základních věcech křesťanství a budoucnosti církve*. 2. vyd. Brno : Barrister & Principal, 2005, s. 68.

²³ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 28.

vegetativní božstva. V polyteistických náboženstvích sousedů Izraele měli bohové své partnerky; biblický monoteismus namísto toho hovoří o izraelském národě nebo i lidstvu jako o vyvolené „nevěště“ Boha jediného.

Láska mezi mužem a ženou je v biblickém pohledu obrazem tohoto vztahu, což jí dodává zvláštní důstojnost. Ani sexuální spojení muže a ženy není v Bibli vůbec problematizováno, pokud je součástí jejich vzájemného sebeodevzdání v manželství. „Manželství je propojení muže a ženy na každé úrovni - nejen sexuálně, ale také citově, duchovně a ve všech ostatních ohledech... C. S. Lewis přirovnává situaci, kdy někdo prožívá sex mimo manželství, k člověku, kterému je příjemné žvýkat potravu a cítit její chuť, ale který nechce jídlo spolknout a strávit je. Potravu stvořil Bůh proto, abychom ji rozžvýkali a také spolkli. Podobně i sex byl zamýšlen jako součást propojení celého života v manželství.“²⁴

Role muže a ženy v judaismu vychází především z příběhu o stvoření člověka na začátku První knihy Mojžíšovy (Genesis). V něm je vyjádřena rovnost muže a ženy v okamžiku stvoření (Gn 1:27, Gn 2:18), ale také skutečnost mužovy vlády nad ženou (Gn 3:16). Ta ovšem není líčena jako Bohem chtěná, ale naopak jako důsledek lidského hříchu. Text může být vykládán jak androcentricky, tak i feministicky, jeho nepředpojatá (inkluzivní) interpretace však musí zdůraznit podíl obou (muže i ženy) „na dobru i na zlu, stvoření k partnerství s Bohem i mezi sebou, poslušnou svobodu a odpovědnost. V textu muž i žena hrají střídavě obě role“.²⁵

„Konkrétní předpisy společenské etiky, vztahující se k mužům a ženám, synům a dcerám, obsahuje především Třetí kniha Mojžíšova, Leviticus. Např. očišťování rodičky po porodu syna trvá poloviční dobu než po porodu dcery (Lev 12:1-5)... Tvrdé tresty za cizoložství, homosexualitu a sodomii postihují muže i ženy, jsou však s výjimkou sodomie adresovány mužům („Kdo se dopustí cizoložství s ženou někoho jiného...“, „kdyby muž spal s mužem jako s ženou...“ - Lev 20:10 a 20:13). I v desátém přikázání Desatera se hovoří pouze o požádání manželky svého bližního, nikoli manžela své bližní... Podle Třetí a Čtvrté knihy Mojžíšovy mohou dcery dědit v případě, že není syn, musí se pak ale vdát za příslušníka svého otcovského pokolení“ (Lev 36:8). O možnosti rozluky se hovoří z hlediska muže (Num 24:1-4). Zapuzená žena obdrží rozlukový list (get) a smí se znovu provdat.“²⁶ (Nový zákon

---

²⁴ HARRIS, Joshua. *Ani ň : jak chránit své srdce před smyslností*. Praha : Samuel, 2004, s. 65.

²⁵ DOLEJŠOVÁ, Ivana. Feministická kritika křesťanství - její přínos a meze. *Getsemany*. 1999, č. 5, s. 113.

²⁶ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 56-57.

toto ustanovení v Mt 19:8 komentuje jako ústupek od původního pojetí manželství, který Mojžíš udělal mužům pro tvrdost jejich srdce.)

Ženy se tedy nalézaly v patriarchální společnosti, která jim vymezovala podřízené postavení. V tomto ohledu existovaly ve starozákonním Izraeli podobné poměry jako u jiných starověkých národů. Na druhé straně je však Bible jedinečná právě svou zvěstí o Bohu, který poníží povýšené a povyšuje ponížené, což se týká nejen slabého Izraele jako outsidersa mocenské politiky, ale i ženy v patriarchálním světě. Příznačný je např. příběh o vyslyšení prosby Júdit, jež ve své modlitbě o zdánlivě všemocných Asyřanech říká: „...zlom jejich povýšenost rukou ženy! Vždyť tvá síla není v množství a tvá síla nespočívá na silných lidech, ale jsi Bůh ponížených, pomocník nejmenších, zastánce slabých, ochránce zavržených, spasitel zoufajících.“ (Júdit 9:10-11)

Biblické hrdinky typy Júdit, Miriam, Debóry, Jael a dalších (včetně pramatek Izraele Sára, Rebeky, Ráchel a Ley) ukazují, že ideál židovské ženy není beze zbytku vyjádřen rolí dobré manželky a matky, jakkoliv je na ni kladen velký důraz.

„Základní stavební jednotku v judaismu představovala rodina - muž, žena a děti... Autorita vychází z muže, který má moc. Získává ji mj. i vzděláváním, ke kterému dcery-ženy přístup neměly (až na výjimky - např. v chasidismu). Z aktivního náboženského života byla žena vyloučena, číst v synagoze z Tóry nemohla, a pokud se vůbec zúčastnila bohoslužeb, pak odděleně od mužů. Žena musela hlavně přísně dodržovat rituální předpisy, nemohla svědčit u soudu, nemohla se účastnit veřejného života, zastávat v něm funkce (včetně v židovské komunitě) anebo zastávat většinu zaměstnání (která Židům byla v diaspoře povolena)... Dominantní roli v patriarchální židovské rodině hrál muž, byl její hlavou, materiálně ji zajišťoval; na něm ležely i rituální povinnosti - návštěvy synagogy, dodržování náboženských předpisů a liturgie i v rodinném životě (kde se podílela i žena), včetně náboženské výchovy dětí. Zajímavou výjimkou v tvrdé patriarchalitě ortodoxního judaismu však je, že se židovství dědí po matce, nikoli po otci.“²⁷

Ortodoxní judaismus dodnes zachovává tradiční dělení rolí, podle kterého patří muž do sféry veřejné a žena do sféry soukromé. Ženy např. mohou, ale nemusejí chodit v sobotu do synagogy - jejich mnohem důležitějším úkolem je připravit kiduš (posvěcené jídlo o sabatu). Významná není účast ženy na modlitbách v synagoze, ale její role při domácích obřadech, na které židovství klade mnohem větší důraz. Podle některých interpretací je

---

²⁷ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 51-52.

dokonce „vztah Bůh-žena zprostředkovaný, a to skrze ženina manžela“.²⁸ Žena je v ortodoxním judaismu zproštěna určitých náboženských povinností, které by mohly kolidovat s jejími povinnostmi manželskými (konkrétně nemusí dodržovat většinu příkázání, vázaných na určitý konkrétní čas).

Naproti tomu reformní judaismus klade velký důraz na rovnoprávnost žen. V konzervativním, reformním a liberálním směru současného judaismu „hlavně v USA a Velké Británii se pozice žen postupně vyrovnává s muži. Ženy mohou zastávat funkci rabína a veřejné funkce v komunitě.“²⁹ První ženou ordinovanou na rabínku se roku 1935 stala německá Židovka Regina Jonasová. V USA reformní Židé ordinují ženy na rabínky od roku 1972.

V. ISLÁM

V islámu „Bůh nesmí být vnímán antropomorficky, ani oslovován nebo líčen jako Otec.“³⁰ Přesto mezi hadíthy (tradicemi o slovech a skutcích proroka Muhammada) existuje i vyprávění, přirovnávající Boha k milující matce. Hovoří o tom, že když se v době Muhammadově jedné ženě ztratilo dítě, Prorok jí je spolu s dalšími lidmi pomáhal hledat. Když je našli, žena plakala a tiskla své znovunalezené dítě k srdci. Muhammad se obrátil ke kolemstojícím s otázkou: „Myslíte, že by tato žena hodila své dítě do pekla?“ A po odpovědi, že určitě ne, řekl: „Bůh je mnohem milostivější než ona.“

Při studiu Muhammadových a koránských výroků o ženách je třeba vycházet ze srovnání s postavením žen v předislámské Arábii (ve věku „džáhilíje“ - nevědomosti). V ní byly ženy de facto majetkem mužů, každý zámožný muž mohl mít neomezené množství žen, ženy byly bezprávné a ani násilí vůči nim nebylo nijak zavrhováno. „Mužům bylo přiznáno právo ženy bít, zvláště při jakémkoli pokusu vzpříčit se mužské nadvládě.“³¹ Na narození dcer hleděli otcové často s pohrdáním a v chudých rodinách byli často naživu ponecháváni pouze synové, zatímco holčičky byly po narození zaživa zahrabávány do písku.

Podobně jako buddhismus či křesťanství, také islám v době svého vzniku postavení žen takřka revolučně proměnil k lepšímu, i když ne se všemi obyčejí doby svého vzniku se rozešel. Samotný Muhammad se po dlouholetém monogamním manželství s Chadídžou po její smrti podle existujících zvyklostí obklopil mnoha ženami, i když důvody jeho osmi

---

²⁸ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 29.

²⁹ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 52-53.

³⁰ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, *Základy asijských náboženství*, s. 97.

³¹ HUF, *Nebe, peklo a nirvána*, s. 239.

manželství byly spíš politické a sociální. Podle tradice jednal Muhammad se svými manželkami vždy s mírností a láskou a nikdy žádnou z nich neuhodil. Pro všechny ostatní muže s výjimkou Proroka byla polygamie v islámu omezena na maximálně čtyři manželky a těžko splnitelný požadavek zcela stejného zacházení muže s každou z nich se rovnal doporučení monogamie.

„Není třeba pochybovat, že Korán a Muhammadův osobní příklad poskytly ženám bezpečnější a důstojnější postavení, než měly ve staroarabské džáhilji. Už od narození: Korán zakázal zabíjet z chudoby novorozená děvčátka (*wa'd*; dnes tento zákaz slouží jako argument proti interrupcím). Koránské a Prorokovy pokyny položily základ propracovaným právním úpravám, dodržovaným dodnes. Teoretikové islámského obrození je dnes hrdě - a nepřiměřeně paušálně - vykládají tak, že islám dal ženě právo na majetek, dědictví, rozvod a hmotné zabezpečení o celá staletí dříve, než toho dosáhly v Evropě.“³²

Muži a ženy jsou si v islámském pohledu před Bohem zcela rovni. „V Koránu se často užívá výrazů, které výslovně zahrnují obě pohlaví, jako například *insán* (lidská bytost) a *bašar* (lidstvo) nebo pojmů jako děti Adamovy. Důrazně se to opakuje v mnoha jednotlivých verších, například ‚Nedopustím věru, aby se ztratil skutek jediný, který kdokoli z vás učiní, ať je to muž či žena, vždyť jeden k druhému patříte‘ (K 3:195), ‚Kdokoliv zbožné skutky koná, ať muž či žena, a je věřící, toho vzkřísíme k životu překrásnému‘ (K 16:97) a ‚Lidé, věru jsme vás stvořili z muže a ženy a učinili jsme z vás národy a kmeny, abyste se vzájemně poznali.‘ (K 49:13)“³³

Výrazem náboženské rovnoprávnosti mužů a žen je i to, že jak muslimové, tak také muslimky mají vyznávat víru, modlit se, postit, dávat almužnu a jednou za život vykonat pouť do Mekky. Velký důraz je kladen na jejich vzájemné doplňování: „...raně islámská vize ženy - bojovnice, či duchem obdařené partnerky proroků, stejně jako vize ideálního a nerozdělitelného manželského páru je zcela cílevědomě promyšlená. Je to model plného citového propojení, harmonický vztah, z něhož navíc pocházejí nové duchovní hodnoty.“³⁴

V islámu nicméně neexistuje rovnost obou pohlaví před zákonem. Muži zde v jistém smyslu stojí o stupeň výše - na rozdíl od žen mají možnost vstoupit do manželství i s osobou nevyznávající islám (křesťanskou nebo židovkou), mají snadnější možnost rozvodu, u soudu má svědectví jednoho muže stejnou platnost jako svědectví dvou žen a také dědické podíly

³² KROPÁČEK, Luboš. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 83-84.

³³ ROGERSON, Barnaby. *Prorok Muhammad*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 121-122.

³⁴ KŘÍKAVOVÁ, Adéla; MENDEL, Miloš; MÜLLER, Zdeněk. *Islám : Ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 181.

žen jsou ve srovnání s podíly mužů poloviční. Toto poslední ustanovení je nicméně vyváženo tím, že muž má povinnost ze svých prostředků materiálně zabezpečit celou rodinu, zatímco ženiny peníze jsou určeny jen pro její osobní potřebu. Muslimové v tomto kontextu uvádějí, že v islámském právu nejde o nerovnoprávnost žen, ale pouze o asymetričnost práv i povinností obou pohlaví, která vychází z fyzických i psychických rozdílů mezi nimi.

Islám klade velký důraz na cudnost, předmanželskou čistotu, slušné oblékání atd. Muž by měl mít na veřejnosti zahalenu minimálně oblast mezi pupkem a koleny, žena (podle „fundamentalistického“ výkladu islámu) vše kromě rukou od zápěstí a obličeje. Smyslem islámského oblečení není ženy diskriminovat, ale naopak umožnit jim, aby se mezi muži mohly cítit bezpečně a nebyly jimi vnímány jako erotické objekty, ale jako plnohodnotné lidské bytosti, kolegyně, spolupracovnice atd. Muslimská žena chce, aby její oblečení připomínalo cizím pohledům Boha a mužům říkalo:

„To je cudná a Alláha milující žena, vzdal se, jestli máš nějaký špatný úmysl. Jen lidé, kteří ji budou respektovat jako úplnou, duchovní lidskou bytost, se mohou u ní cítit pohodlně. Pokud hledáš něco jiného, běž pryč.“³⁵

Česká publicistka Květa Klímová-Pumerová popisuje svou zkušenost z Jordánska, kde si vyzkoušela nošení islámského oděvu, takto:

„Když jsem míjela cizince v šortkách a tričkách a jejich manželky s rozčuchanými vlasy, odhalenými rameny, pažemi a hrudníky, holky s holými pupíky a v těsných minisukních, které jim sahaly stěží pod zadek, a viděla místní muže, jak se za nimi otáčí, připadala jsem si jako princezna. Během dne, kdy se na ulicích pohybovali převážně slušní muži, to bylo obzvlášť patrné. Neotáčeli se za Evropankami s hladovým pohledem a touhou cosi zahlédnout. Bylo v tom něco jiného. Znechucený výraz nad něčím tak sprostým, jako je polonahá žena na ulici. Celé hodiny jsme pozorovali jordánské ženy, jak míjejí ty evropské se zdviženou hlavou. Byly to dámy. Nesly své zakryté tělo pomalými ladnými kroky a jejich abáje a žilbávy se ladně vlnily a vlály ve větru. Jejich obličeje jako by ještě nabyly na kráse, orámované nejrůznějšími vzory a jemnými barvami šátků. Zlaté náramky objevující se v černi dlouhých abáj, cinkající jemně jako rajske zvonky čehosi zapovězeného. Jejich ruce tak křehké, paže obepnuté úzkým rukávem, ještě více zdůrazňujícím jejich neuvěřitelnou ženskost. Bylo jedno, jestli byly malé, vysoké, hubené nebo tlusté, krásné či ošklivé. Všechny byly podobné: nádherně elegantní a upravené.“³⁶

³⁵ Marie a já. *Hlas*. 2004, roč. 22, č. 1-6, s. 5.

³⁶ KLÍMOVÁ-PUMEROVÁ, Květa. *Mužům vstup zakázán*. Praha : Portál, 2005, s. 204.

Liberálněji smýšlející muslimové a muslimky dnes nicméně hovoří o tom, že „pokyn, jehož smyslem bylo osvobodit věřící od diktátu ‚krásy‘ a ‚módy‘, se stal nástrojem útlaku“. ³⁷ I v jinak konzervativním časopise českých muslimů *Hlas* se o zahalování objevila tato poznámka:

„Je to prvek Islámu cizí, který se projevil nejen zahalením žen, ale často vedl k jejich naprosté izolaci. Přečteme-li si však pozorně Korán, zjistíme, že neukládá ženám povinnost se zahalovat ani nenařizuje jejich separaci od mužů. Kdyby tomu tak bylo, nemuseli by o tom ulamá vést neustálé diskuse a rovněž způsob zahalení by byl v celém muslimském světě jednotný. Verše Koránu nabádají věřící ženy a nejen je, strojit se slušně, skromně a nechovat se vyzývavě (K 24:30-31, K 33:32-33, K 33:59). Žena by se tak měla zkrášlovat závojem počestnosti, důstojnosti, čistoty a neporušenosti.“³⁸

Předmět diskusí je v islámu otázka působení žen ve veřejném životě. Tradiční pohled se shoduje s ortodoxně judaistickým či hinduistickým a umisťuje ženu především do soukromé sféry. Není nicméně pochyb o tom, že podle Muhammadova učení se ženy musejí vzdělávat (jeden z hadíthů říká, že vyhledávání vědomostí je povinností každého muslima a každé muslimky) a mohou pracovat, i když jejich klíčové a nenahraditelné poslání je spojeno s mateřstvím.

VI. BAHÁ'Í

Bahá'í víra je nejmladším světovým náboženstvím, vzniklým v Íránu v 19. století. Jeho hlavní vizí je myšlenka jednoty lidstva a světového míru. Vzešlo z islámu, ale oddělilo se od něj jako samostatné náboženství, kladoucí důraz v neposlední řadě právě na emancipaci žen.

Hlavním představitelem Bahá'í víry, označovaným jako „Projev Boží pro tento věk“, je Bahá'u'lláh (+1892). Jeho předchůdcem a zvěstovatelem byl Báb (+1850), mezi jehož učedníky hrála velmi významnou roli žena nazývaná Táhere (= Čistá). Tato krásná, vzdělaná a ušlechtilá žena, která později v době pronásledování Bábových stoupenců v Íránu zemřela mučednickou smrtí, na jednom setkání stoupenců Bába symbolicky odložila závoj (což bylo v tehdejší Persii šokujícím činem), aby tím demonstrovala přesvědčení, že nová víra znamená revoluční zvrat v tisíciletém podřízeném postavení žen a že nový „Projev Boží“, jehož příchod Báb předpověděl, bude tím, kdo přinese emancipaci

Bahá'u'lláh pak ve svém učení skutečně zdůraznil nejen to, že muži a ženy si jsou před Bohem rovni, ale také to, že se to musí projevit v celém uspořádání společnosti. Podobně

---

³⁷ SARDAR, Ziauddin; MALIK, Zafar Abbas. *Islám*. Praha : Portál, 2004, s. 160.

jako Muhammad žil nicméně v polygamní rodině (což lze označit za výsledek společenských zvyklostí a tradic tehdejší perské kultury) a pro ostatní věřící v hlavním posvátném textu Bahá'í víry, zvaném Kitáb-i-Aqdas (= Nejsvětější kniha) připustil možnost bigamie (podle pozdějších výkladů jen proto, aby bývalý muslim se dvěma manželkami nemusel v případě přijetí nové víry jednu z nich opustit).

Bahá'u'lláhův syn 'Abd'ul-Bahá (+1921), který po smrti svého otce stál v čele Bahá'í společnosti, však už zdůraznil, že manželství může být pouze monogamní. O emancipaci žen a potřebě nové vyváženosti maskulinních a femininních prvků hovořil například těmito slovy:

„Svět v minulosti řídila síla. Muž vládl nad ženou, protože fyzicky i duševně byl silnější než ona. Situace se však mění. Síla ztrácí převahu, dominantní je čilost ducha, intuice, všechny formy lásky, obětavost - to vše jsou vlastnosti, které jsou bližší ženám a které postupně získávají i muži.“³⁹

V návaznosti na svého otce 'Abdu'l-Bahá zdůrazňoval také nutnost přístupu žen ke vzdělání a dokonce hovořil o tom, že dívky, které budou jednou vychovávat své děti, mají být v chudých rodinách v přístupu ke vzdělání upřednostňovány před chlapci. Především však 'Abdu'l-Bahá hlásal:

„Rovnost mezi muži a ženami znamená konec válčení, protože ženy nebudou nikdy ochotny války podporovat. Matky nenechají své syny hynout na bojištích po dvaceti letech úzkostí a obětí, které zažívaly a přinášely při jejich výchově od samého dětství, bez ohledu na to, co budou povolání bránit. Není pochyby, že jakmile ženy získají stejná práva s muži, války ustanou.“⁴⁰

Po smrti 'Abdu'l-Baháa vedla Bahá'í komunitu několik let jeho sestra. Od roku 1957 je vedoucím orgánem Bahá'í společnosti Světový dům spravedlnosti se sídlem v izraelské Haifě. V prohlášení tohoto orgánu z roku 1985, věnovaném vizi světového míru, se uvádí:

„Emancipace žen, dosažení plné rovnoprávnosti mezi mužem a ženou, je jeden z nejdůležitějších, byť méně rozpoznávaných předpokladů míru. Odmítání takové rovnosti je příčinou nespravedlnosti vůči polovině světové populace a vyvolává v mužích škodlivé postoje a zvyky, které se přenášejí z rodiny na pracoviště, do politického života a posléze do mezinárodních vztahů. Nejsou žádné morální, praktické nebo biologické příčiny, na nichž by takový odsudek mohl být založen. Pouze tehdy, až se ženy stanou vítanými rovnoprávnými

---

³⁸ Žena - zrcadlo společnosti. *Hlas*. 1997, roč. 15, č. 7-12.

³⁹ FAIZI, Gloria. *Bahá'í víra : Úvod*. 2. vyd. Wien : Nationaler Geistiger Rat der Bahá'í in Österreich, 1990, s. 40.

⁴⁰ HUDDLESTON, John. *Země je jediným domovem*. Brno : Bahá'í, 1991, s. 66-67.

partnery ve všech oblastech lidského usilování, bude vytvořeno psychologické klima, v němž může vzniknout mezinárodní mír.“⁴¹

Paradoxní nicméně je, že ve Světovém domě spravedlnosti ženy zastoupeny nejsou (při volbách do něj mají pouze právo volit, nikoliv být voleny). Jinak však je jejich způsobilost učit, vést a rozhodovat v Bahá'í společenství plně respektována a např. mezi „učiteli Víry“ v různých zemích dokonce ženy vysoce převažují.

Poznámka: Základní informace o „genderovém aspektu“ v dalších náboženstvích (džinismus, sikhismus, taoismus, konfucianismus, šintoismus) lze najít v knize KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka (ed.). *Základy asijských náboženství*. 1. a 2. díl. Praha : Karolinum, 2004-2005.

VII. ZÁVĚR

Žádná z velkých náboženských tradic lidstva není ženám nepřátelská, naopak - v době svého vzniku jak buddhismus, tak křesťanství či islám výrazně změnily postavení žen k dobrému. Tlak patriarchálně uspořádané společnosti si však nejednou vynutil zastavení tohoto procesu a v různých dobách dokonce sami náboženští vůdcové interpretovali vlastní tradici způsobem ženám nepřátelským. Ponecháme-li však stranou svévolné misogynické interpretace posvátných textů, spojené s vytrháváním dílčích pasáží z celkového kontextu, lze říci, že důstojnost žen je něčím, na čem by se všechna velká náboženství měla shodnout.

Jinou otázkou jsou konkrétní způsoby chápání lidské důstojnosti žen a představy o rolích, které jsou jim vlastní. Obecně lze říci, že všechny velké náboženské tradice stojí v zásadní opozici k té větvi současného feminismu, která požaduje „překračování biologie“ a stírání rozdílů mezi muži a ženami. Podporují-li emancipaci, pak naopak ve smyslu plného rozvinutí ženského potenciálu, který je odlišný od potenciálu mužského. Velká náboženská učení lidstva zpravidla zdůrazňují, že muži a ženy jsou si rovni, ale nejsou stejní. Každý z nich má přijímat svou vlastní roli a identitu k vzájemnému obohacování a k prospěchu celku.

BIBLIOGRAFIE:

Kanonické texty:

Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Přeložily ekumenické komise pro Starý a Nový zákon. 2. katolické vydání. Praha : Zvon, 1991.

---

⁴¹ Světový dům spravedlnosti. *Příslib světového míru*. 2. vyd. Wien : Der nationale Geistige Rat der Bahá'í in Österreich, 1990, s. 17-18.

Primární literatura:

DOLEJŠOVÁ, Ivana. Feministická kritika křesťanství - její přínos a meze. *Getsemany*. 1999, č. 5, s. 106-116.

FAIZI, Gloria. *Bahá'í víra : Úvod*. 2. vyd. Wien : Nationaler Geistiger Rat der Bahá'í in Österreich, 1990.

GÖSSMANN, Elisabeth (ed.). *Wörterbuch der Feministischen Theologie*. Gütersloh : Mohn, 1991.

HARRIS, Joshua. *Ani ň : jak chránit své srdce před smyslností*. Praha : Samuel, 2004, s. 65.

HUDDLESTON, John. *Země je jediným domovem*. Brno : Bahá'í, 1991.

Marie a já. *Hlas*. 2004, roč. 22, č. 1-6, s. 5.

RATZINGER, Joseph. *Bůh a svět : rozhovory o základních věcech křesťanství a budoucnosti církve*. 2. vyd. Brno : Barrister & Principal, 2005.

RATZINGER, Joseph. *O víře dnes : rozhovor s Vittorioem Messoriem*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1998.

SARDAR, Ziauddin; MALIK, Zafar Abbas. *Islám*. Praha : Portál, 2004.

SRI DHAMMANANDA, K. Postavení ženy v buddhismu. In: *Buddhismus III : Antologie theravádového buddhismu*. Bratislava : Cad Press, 1993, s. 90-106.

Světový dům spravedlnosti. *Příslib světového míru*. 2. vyd. Wien : Der nationale Geistige Rat der Bahá'í in Österreich, 1990.

Žena - zrcadlo společnosti. *Hlas*. 1997, roč. 15, č. 7-12.

Sekundární literatura:

ELIADE, Mircea; CULIANU, Ioan P. *Slovník náboženství*. Praha : Český spisovatel, 1993.

GROSSKOPFOVÁ, Iva Tereza. Svázaná tradicí, nebo posílená vírou? *Katolický týdeník*. 2004, roč. 15, č. 50, s. 7.

HUF, Hans-Christian (ed.). *Nebe, peklo a nirvána : Velcí vykupitelé: Buddha, Ježíš a Muhammad*. Praha : Knižní klub, 2000.

KLÍMOVÁ-PUMEROVÁ, Květa. *Mužům vstup zakázán*. Praha : Portál, 2005.

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka (ed.). *Základy asijských náboženství*. 1. díl. Praha : Karolinum, 2004.

KROPÁČEK, Luboš. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996.

KŘIKAVOVÁ, Adéla; MENDEL, Miloš; MÜLLER, Zdeněk. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990.

LOPEZ, Donald S. Jr. *Příběh buddhismu : Průvodce dějinami buddhismu a jeho učením*. Brno : Barrister & Principal, 2003.

LUŽNÝ, Dušan. Haré Kršna, Haré Ráma. *National Geographic Česko*. Duben 2006, s. 8-16.

MARKOVÁ, Dagmar. Women in Hindu and Muslim Communities. In: KREJČÍ, Jaroslav (ed.). *Islam in contact with rival civilizations : four views of the challenge and response*. Praha : Filosofia, s. 63-89.

McLOUGHLIN, Seán a kol. *Světová náboženství v kostce*. Čestlice : Rebo Productions, 2005.

ROGERSON, Barnaby. *Prorok Muhammad*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004.